

Hazaérünk. Az asszony fenn vár még. Foltoz.

Halvány öröm a gond barázdált arcon.

— *Vajjon nekünk szól-e, vagy annak a kis pénznek?*

De ne bántsuk egymást, talán mindkettőnknek.

— *Jaj, olyan soká jöttök! — mondja lágyan panaszkodva*

— *mán azt hittem: beültetek a kocsmába.*

Sopánkodás. Aj-haj, panaszok,

rosszak a gyerekek, a szomszédok, a rokonok,

rossz az egész világ

és a boltos is azt mondta,

hogy nem vár tovább.

Vacsorálunk. Az asszony megolvassa és széjjelrakja a pénzt.

Lefekszünk. Holnap kezdődik újra az egész.

A N É M E T A N T I S Z E M I T I Z M U S

Irta: BIHARI BÉLA (Nagyvárad)

Az antiszemitizmus gazdasági eredete még olyan beállítódású kutatók szemében is kétségtelen, akik idealisztikus szempontból írnak szociológiát. Ezek legfeljebb megkerülik az antiszemitizmus mögött meghúzódó gazdasági moztatóerők tisztázását és ethikai formulákkal kölesönöznek kétségbevonhatatlannak látszó jelleget annak a felfogásnak, mely a zsidóság kérdésében fajelmélettel operál s azt hangoztatja, hogy az antiszemitizmus anthropológiai és morális-biológiai különbségekre vezetendő vissza. A háborút megelőző antiszemitizmusnak u. i. ilyen mezbe kellett burkolódnia, mert a liberális kapitalista árában nem volt helye a gazdaságilag megokolt antiszemitizmusnak s ez egyre jobban vesztett is hevéből az egész társadalmat beágazó tőke kisugárzása következtében, mely eltörölni próbált minden ellentétet a polgárság rétegei között. A társadalmosított munkából származó profitot — a profit biztosítása érdekében — minél kevesebb surlódással kellett maguk közt elosztani s ami ellentét a polgárság egyes rétegei közt még jelentkezett, az megfelelt azoknak a különböző fokozatoknak, amiket e rétegek a gazdasági érvényesülés létráján elfoglaltak. Egészében azonban a polgárság — relative — egységesen megszabott cél szerint sodródott a gazdasági, társadalmi és kulturális kategóriák egybenövése felé.

Az antiszemitizmus — a gazdasági alapépítmény megrázkódásainak láztáblája, — a sűrű egymásutánban következő válságokban kiutat kereső uralkodóosztály megoldási kísérleteiben mindig döntően közrejátszik. Ezek a kísérletek aszerint váltakoznak, hogy a gazdasági helyzetben megrögziteit termelőviszonyok mellett milyen a társadalmi tagozódás. A társadalmi tagozódás játszik közre abban, hogy helyzetmentése érdekében milyen megoldási módokat választ a gazdaságilag zsugorodó polgárság s ezek a módok a talajvesztés arányában több-kevesebb, ha nem tulzó, nacionalizmussal jelentkeznek. Minél kialakultabb, minél tisztább a polgárság, mint a termelőviszonyok által létrehozott gazdasági és társadalmi alakulat, annál kevésbé van szüksége akár a nyílt, akár a burkolt antiszemita nacionalizmussal való megoldási kísérletekre. A polgárság liberalisztikus állásfoglalása, az erőszakos eszközöktől való látszólagos idegenkedése, szabadelvűsége: függ-

vénye a termelőerők révén létrejött javakbani részesedésének. Még pontosabban: amennyire izmosodik a liberális tőkés gazdálkodás bizonyos zárt gazdasági területen, olyan mértékben jelentkezik a polgárság politikai hitvallásának „liberális“ megnyilatkozása. Mivel tehát a polgári szabadelvűség foka attól függ, hogy a polgári osztály a termelőviszonyok milyen szakaszában tart, ezért nincs szüksége a gyarmati profitból még ma is hatalmasan táplálkozó angol és francia polgárságnak arra, hogy antiszemita harcot szitson s ezért van szüksége a fejétszébét veszített német polgárságnak a hitleri kispolgári koncepció életre hívására.

Az antiszemitizmus nyomai kétségkívül feltalálhatók még olyan viszonylag kiegyensúlyozott gazdasági területen is, mint Anglia és Franciaország, ahol a kapitalizmus életnedvei még aránylag bőségesen folynak. Az antiszemitizmus azonban ezeken a gazdasági területeken a társadalom mélyebbfekvésű rédjében húzódik meg s csak kivételesen kerül felszínre és akkor is mélyen elütő színekben jelentkezik. Viszont kétségtelen, hogy még egy kisméretű antiszemita tünet is sokkal riasztóbb jelenség Amerikában, Angliában és Franciaországban, mint a keleteurópai államokban vagy Németországban. Az antiszemitizmus virulenciáját illetőleg közbeeső állapotot jelentenek úgy a multban, mint a jelenben azok a területek, amelyeken az antiszemitizmus „nem-hivatalos“ formájában kerül felszínre. Ilyen formában jelentkezett az antiszemitizmus a háború előtti években Németországban, Oroszországban, a háború után Romániában és Lengyelországban. Az u. n. „hivatalos“ és „nem-hivatalos“ antiszemitizmusra való felosztás azonban tulajdonképpen csak szépítése a lényegnek s mint ilyen kedvez magalegyeztetése az antiszemitizmussal megbékélni akaró zsidó kis-, és nagy-polgárságnak. Lényegileg u. i. az a fontos, hogy a zsidóság a gazdasági pontokon milyen módon és mértékben helyezkedhet el és nem az pl., hogy zsidó lehet-e tiszt vagy nem a német hadseregben. Ez utóbbi csak a polgárság ama vékony rétegének volt a problémája a háború előtt, mely a gazdasági beolvadás után társadalmilag is teljesen be akart olvadni. A lényeges kérdés mindig az, hogy a zsidó rétegek gazdasági tekintetben szabadok-e vagy sem. Ez a fő kérdés, mely bevilágítja a köréje csoportosuló társadalmi és kulturális problémák minden részletét. Ebben a vonatkozásban viszont a zsidók — különösen az emancipáció, e polgári-kapitalista vívmány óta — nemcsak hogy nem voltak hátrányban, hanem fokozott mértékben vettek részt a kereskedelem, az ipar és a szabadfoglalkozások legtöbb ágában.

A németországi antiszemitizmus úgy a multban, mint a jelenben mély és tradicionális. Ahogy a németországi antiszemitizmus a német polgárság kifejlésével párhuzamban megnyilvánult s ahogy manapság felszínre kerül, arra enged következtetni, hogy ennek az antiszemitizmusnak elbírálásánál nem elegendő az antiszemitizmus általános természetét magyarázó gazdasági tényezőkre való rávilágítás. Más területek antiszemitizmusának efemer természetével szemben a német antiszemitizmus sokkal állandóbb és mélyebb s „tudományos“ antiszemitizmussá való deklarációja a legkevésbé sem leplezi, hogy ez az áramlat Németországban nemcsak az uralkodó osztályok által felülről-lefelé irányított általánosan használt kábítószert és lényeg elől való kitérés, hanem kellő talajjal rendelkezik a szélesebb népi rétegekben is. Si m o n D u b n o w állapítja meg a középkori németországi zsidókkal kapcsolatban, hogy életük és vagyonuk állandó veszélyben van, mert a vész nem felülről, hanem alulról fenyeget. Dubnow, aki különben a középkori

zsidóellenes mozgalmak okát nemzeti-vallási, azaz másodlagos ellentétekben látja, fenti megállapításával kétségkívül a szociális körülményekre utal s ez a mai német antiszemitizmusra is érvényes. Míg az antiszemitizmus más országokban csak felbukkanó tünet s így megtartja az általános gazdasági és politikai krízis mellett megvonuló átmeneti jellegét, addig Németországban állandóan jelenlevő mozgalom, melynek erőssége a liberális tőkegazdálkodás periódusában is alig gyöngült. Franciaországban a 48-as forradalmak utóhatásaként jelentkezik, hogy azután a Dreyfus-perig teljesen elnémuljon. Oroszországban is mindenkor a cári kormányok támogatása kelti életre. Magyarországon Tiszaeszlár után a legújabb időkig semmiféle formában sem jelentkezett. Romániában is mindenkor a gazdasági krízisek kísérelő tüneteként bukkann fel úgy 1888-ban, mint 1907-ben. Ezekkel szemben Németországban a zsidók 1819. évi lübecki kiutasításából még mindig kicsengetett a középkor feudális termelőviszonyaiból eredő társadalmi konfliktus. Azóta is a felszín alatt örökösen vibráló mozgalom, melyben a vallási elem a kapitalista termelőeszközök periódusában háttérbe szorul. Persze ez az antiszemitizmus tudatosan kerül a zsidók elleni küzdelemnek szociális tartalmat adni, mert akkor az osztálykülönbség terére kellene a harcot áttennie, már pedig ez nem esik egybe azoknak a társadalmi rétegeknek az érdekeivel, akik az antiszemitizmust állandóan szítják. A zsidók elleni harc tehát az idegen faj elleni harc mezét ölti. Ez a német antiszemitizmus, melynek így a „tudományos“-ság képét kellett felöltenie, örökösen zajló, hullámozó áramlat s a gazdasági és társadalmi területeken állandó offenzív és defenzív harci készségben áll.

*

A német antiszemitizmus kérdése kétszeresen előtérbe tolul ma, a hitleri antiszemitizmus idején, amikor a gazdasági válság megoldásának főexpedienseként szerepel. A német antiszemitizmusnak ez a természete kétségtelenül gazdasági okokban keresendő, sajátossága és tradíciója miatt azonban egyedül a gazdasági és szociális motívumok feltárása itt sem elegendő, mert ha ezek meg is értetik, még sem adják kellő megokolását a német antiszemitizmus begyökerizettségének és intenzitásának. Ez a zsidók általános társadalmi szerepe mellett, németországi különleges helyzetükben leli magyarázatát s speciális gazdasági kapcsoltságukból, az árúcsere és pénzforgalom gyújtópontjában való kiütkező elhelyezkedésükből fejthető ki. Ezt viszont Németország mindenkor politikai helyzete döntötte el. Ha tehát a német antiszemitizmus tradicionális és sajátos minőségére keresünk magyarázatot, akkor ezt a politikai helyzet szemszögéből is kell vizsgálnunk. A gazdasági faktorok mellett csak ez ad bővebb magyarázatot a német antiszemitizmus speciális tüneteire.

A németországi zsidók speciális szerepe a német politikai helyzet különleges formáiban keresendő. Az ősi, törzsi szerkezethez legtovább hű maradt germánság Németországa politikai tekintetben évszázadok hosszú során át hercegségek, grófságok, fejedelemségek, nagyfejedelemségek, püspökségek, szabadvárosok és királyságok tucatjaiból állt. Mondhatni minden domb, minden völgy más és más politikai szerkezetet rejtett magában. A 14. században több mint 250 s a harmincéves háború idején is még több mint 150 a különálló területek száma. A feudális termelőviszonyok megteremtették minden kis különálló terület gazdasági egységét, melyben a jobbágyok minden életmegtartásukkal a feudális földesúr körül forogtak. A termelőviszonyokra jellemző árúcsere és pénzforgalom nagyrészt a zsidók kezében volt, kiknek ez a szociális hivatása, kereskedői és közvetítői minősége nem nemzeti ott-

honok szétrombolásának a következménye, hanem földrajzi területük természetes termelőfaktorainak s a Földközi-tenger partvidékén kialakult gazdasági tényezők közrehatásának eredménye. A zsidók ezt a szociális funkciójukat átvitték a feudális periódusba. A feudálizmus zárt Naturalwirtschaft-ja háttérbe szorította az árúforgalmat s ahol ennek következtében hézag állott elő, ott megjelent a zsidó, hogy kitöltse. Ennek a periódusnak a zsidója nem tévesztendő össze azzal a kamatszédő és házaló típussal, amely pár évszázaddal később élt. A zsidó ebben az időben kereskedő, közvetítő s mindenekelőtt pénzmonopolista. Ahol hatalmi tényezők létesültek s államfőknek hadseregre, zsoldosokra s az államapparátus kiépítésére volt szüksége, ott mindenütt nélkülözhetetlen a zsidó, mint közvetítő, mint kereskedő, mint a pénznek, az aranynek és egyéb nemes-érenek az előteremtője. A politikai hatalom fenntartása, de különösen az egyes udvartartások fényezésének fedezése — s a féktelen fényezés mindvégig jellemzi a kis német államokat — valamint függőségüktől való szabadulásuk érdekében a zsidókra mindig szükség van. A zsidóság így lett az uralkodóosztály bankárcehéje. Ulm városának legrégibb városi szabályzatában, 1274-ben a zsidó hitközség mint „szabadalmazott kölesönző társulat“ szerepel. Nürnbergben a 14. század végén „szabad zsidó kölesönzőcéh“, „Freie Judendarleiherzunft“ létesült.

Amilyen mértékben szötte át a feudális szerkezetű társadalmat a pénzgazdálkodás, olyan mértékben váltak meg a zsidók az árúeserével való foglalkozásuktól s tértek át a pénzkereskedéssel való csaknem kizárólagos foglalkozásra. Ez az új termelőviszonyok következtében előállott igen jelentős eltolódás kényszerű. A városok kifejlődésével, a kereskedő és iparos polgárság megerősödésével szükségszerűen következtetett be a zsidóknak ez a szociális eltolódása, mely következményeiben óriási áldozatokat követelt tőlük. A királyok és országnak, akik „... önző érdekből védték meg a zsidót, hogy gyümölesözésük ne szenvedjen kárt“ (Johann Stobbe: Die Juden in Deutschland während des Mittelalters) a városi polgárság előtörésével egyre jobban elvesztették azt az erejüket, hogy a zsidókat oltalmazzák s a zsidók felett való uralom fokozott mértékben a városi tanácsok hatalmába ment át. Ezek viszont a konkurens zsidótól a feluszított lakosság segítségével próbáltak szabadulni. A zsidók így az árúforgalomból még jobban kiszorultak s kénytelenek voltak egy másodrendű gazdasági tevékenységet: a pénzzel való foglalkozást felvenni. Ebben az új szociális orientációban kényszerítőleg a paraszttal kerülnek kapcsolatba, mert a városi (zárt rendszerű) termelőviszonyok egyre kevesebb és kevesebb lehetőséget nyújtottak az elhelyezkedésre s mert a konkurrencia miatt a városi polgárság sűrűn a falvakra utasította ki őket, ahol a feudális szerkezettől kizsákmányolt paraszttal tőlük vették kölesöneiket, hogy a földesurnak tartozó kötelezettségüknek eleget tehessenek. A zsidóüldözések oka a kereszteshadjáratokat követő évszázadokban is a termelőviszonyokból eredő általános társadalmi fejlődésnek a zsidók merev gazdasági szerepével való egymásbaütkezésében keresendő. Még Nübling mult századbeli idealisztikus beállítódású kutató is rámutat erre, amidőn a középkori zsidóüldözések okát abban látja, hogy a zsidók az országnak hatalma alól a birodalmi városok hatáskörébe kerültek. Történelmi materialista nyelven azt jelenti ez, hogy a praekapitalista gazdálkodás egyre növelte az ellentétet a zsidók s az új termelési viszonyokra épült várospolgárság között, melynek keretében a zsidók nem foglalhattak helyet.

A zsidóságnak ezt a helyzetét még élesebben kirajzolta az a poli-

tikai szerkezet, melyben ezidőtájt Németországban éltek. Strukturális tekintetben a kis államok általában egyformák voltak. Sok jobbágy, egykét hűbérur, kevés zsidó, arasznyi határok. E szűk területeken a pénzügyi műveletek csaknem kizárólag zsidó kézben összpontosultak, minek következtében szerepük a pénzgazdálkodás kifejlődésével egyre nagyobb jelentőséghez jut. Abból, hogy a zsidók az ilyen kis területek gazdasági gyújtópontjában szembeszökő helyet foglaltak el, következett, hogy a pénzügyi műveletek során, végig az adós-hitelező-adós láncban, mindenkinek összefonódásba kellett kerülni velük. Nagyobb kiterjedésű, homogénebb szerkezetű területen a zsidók által elfoglalt gazdasági pozíciók nem voltak ily szembeszökőek, mert a szerteágazó gazdasági vonalak mentén a nagyobb társadalom nem érintkezett közvetlenül a mozdítóerőkkel, s ezért a kilengések is sokkal ritkábban és enyhébb formában jelentkeztek. A kisebb területen élő társadalom szűkre szorított gazdasági és társadalmi életmegnyilvánulásában sokkal közvetlenebbül érezte és túlozta a pénzkereskedést űző zsidók jelentőségét életük irányításában és kialakulásában. Ugyanakkor a kis államok közt is nagyrészt a zsidók bonyolították le a cserét és a pénzkereskedést. A sok kis terület társadalma így hajlamos volt arra, hogy mindenütt a kamatszédő és seftelő zsidót lássa s a zsidó jelenlétének gazdasági nyomását érezze. Érthető ha a zsidók e szembenálló gazdasági szerepe alkalmas indítékul szolgált arra, hogy az uralkodóosztályok a szükséghez képest ápolják az antiszemitizmus soha ki nem aludt zsarátnokát. E sok kis terület külön-külön megteremtett ellenségeskedéséből terebélyesedett ki azután végeredményben az az áramlat, amely soha sem szűnt meg Németországban s amely most a hitlerizmussal egész középkori színezetét visszanyerte, jóllehet a német zsidóknak ez az előbbieken vázolt gazdasági szerepe már rég a múlté.

A zsidók németországi speciális gazdasági szerepét, annak minden társadalmi következményeivel együtt ugyanis felfejtethetjük, ha a zsidóság ezidőbeli szervezetét vesszük figyelembe. A német birodalom zsidóságának községszervezetei még a múlt század közepén is különböznek egymástól. Még az egységesebb Poroszországban is teljesen eltérő szervezeteket találunk. Még csak két tartományban sincs egyforma szervezet. Természetesen: a német zsidóság e szervezeti különbözősége megfelelt annak a gazdasági szerepnek, amit játszott, valamint annak a politikai szerkezetnek, amelyben élt. A termelőerők viszonyából eredő szembenálló gazdasági szerepe fokozottabb zsidóellenességet váltott ki Nyugat-, Dél- és Közép-Németország több mint száz állama és városa területén. Viszont az egységesebb Poroszországban, ahol a feudális szerkezet a legnagyobb területen, a leghosszabb ideig és a legtisztább formájában virult, ott aránylag kevesebb zsidó-ellenes megnyilatkozással találkozunk. Ez azonban korántsem a porosz junker filozemitizmusában keresendő, hanem egyszerűen abban a történelmi-gazdasági szerepben, melyet a zsidó a tisztább feudális szerkezetben betöltött. Persze mondanunk sem kell, hogy a zsidók szembenetését mindenütt fokozta izolált életmódjuk, amelyre épp sajátos helyzetüknél fogva rákényszerültek.

A német antiszemitizmus menetében sehol sincs ugrás. Folyamatosan és sorjában elkövetkező történelmi szakaszokon fut napjainkig a parasztlázadásokon s a különböző vallási háborúkon keresztül. Németországban még a felszabadult polgárság szabadelvű megnyilatkozásainak kihatásai is csak átmenetileg éreztették hatásukat. A gazdasági vezetést átvevő polgári-kapitalista rétegeknek Németországban az lett

volna a hivatása, hogy nyugati testvérosztályai útjára lépjen. — a német polgárság azonban a céh szellemben gyökeredzett s a túltengő kispolgári elem idegenkedett a zsidók társadalmi és gazdasági egyenjogúsításától. Így azután a feltörekvő német polgárság jóvoltából a zsidók Németországban csak rövid ideig élvezhették a liberális árat. A jog megnyirbálásokat állandóan követték az antiszemitizmus szellemi megnyilatkozásai. Sehoh a világon olyan egyesület nem alakulhatott, mint Berlinben az 1822-ben létesült Verein zur Bekehrung der Juden. (A zsidók megtérítése céljából alakult egyesület.) Egy gyökérből táplálkozott ez azzal a tendenciával, mely ezekben az években Rüh s egyetemi tanár, Fries filozófus és fegyverhordozóik követeléseként a „keresztény állam“-ot tűzte ki célul. A 48-as évek reakciójaként különösen Badenben, Bajorországban és Poroszországban lángolt fel újra a zsidóellenes mozgalom s a következő évtizedekben, különösen az 1873 és 1880-as évek tőzdekrachja s a gründolási láz feketelevése következtében egyre erősödött. Az új antiszemita organizációkban elsősorban természetesen a kispolgári elemek tömörültek. A XIX. század elejei zsidóellenes áramlat ideológusainak szerepét „nagy nevek“, mint Adolf Stöcker, Wilhelm Treitschke, Eugen Dühring, Ahlwardt, Böckel és végül H. St. Chamberlain veszik át. Az antiszemitizmus tudományos köntösbe öltözik s az uralkodó osztályban erős támaszára és istápolójára talál.

Megalapozottabbá tette az ellentéteket, erősítette a német antiszemita mozgalmakat az is, hogy a német zsidók a tőkés gazdálkodásban fokozottabban megtartották gazdasági szerepüket. Nagyrészüök a kereskedelemben és iparban, valamint a szabadfoglalkozásokban helyezkedett el és jólétben élt. Szabadfoglalkozásu zsidó mindig több volt, mint alkalmazott vagy munkás. A nagy városokban a zsidó lakosság magasabb arányban nagyobb jövedelem után fizetett adót, mint a nem-zsidók. A városi kereskedelem főleg zsidó kezekben összpontosult. Egy-másután nyíltak a nagy zsidó áruházak. A gyáriparban való részese-désük emelkedett. A szabad pályákon egyre nagyobb arányban foglal-tak helyet.

Ezekre a gazdasági rugókra szembeszökően világít rá Bismarck hirhedt kiutasítási végzése, amikor máról-holnapra a lengyel-orosz zsidó családok százait tétette át a határon. Ezeknek az évtizedeknek egyetemi excessusait, zsidóbojkottjait s irodalmi antiszemita propagandáját egye-nes vonal köti össze a hitleri antiszemitizmus vakságával.

Bár a kapitalista termelőviszonyok megszüntették a zsidóknak azt a gazdasági szerepét, amit a feudálizmus és a városi polgárság idejé-
ben játszottak, mégis kevés kivétellel az antiszemitizmus mindenütt készenlétben tartott eszköze az uralkodó osztályoknak ott, ahol a gaz-dasági bajokról kell elterelni a figyelmet. Még az u. n. „normális“ polgári társadalomban is állandóan adott ez a momentum a különféle gazdasági, társadalmi és kulturális kategóriákban. Hatványozottabb mértékben áll mindez a német antiszemitizmus esetében, mely mind-végig a zsidó rétegek gazdasági és társadalmi másodrendűségét célozta.

Az antiszemitizmus hitleri megnyilatkozása kétségkívül nagy visszaesést jelent az antiszemitizmustól való megszabadulás tekinté-
ben. A tömegek szemére került új hályog leoperálása hosszú és fájdal-mas folyamat lesz s ha végül sikerül is, a német társadalmat még fel-szabadítása után is — sajátos összetétele folytán — észrevehető mértékben kísérik majd azok a csökevények és maradványok, melyek a régi rezsimek szomorú emlékeként rárakódtak. Kétségtelen ugyan,

hogy az antiszemitizmus a gazdasági és szociális megoldások függvénye, a társadalom felszabadulása azonban, amely a többi elnyomatással együtt a zsidóság elnyomatását is megszünteti, még hosszú ideig nem szüntetheti meg azt az elementáris erejű jelenséget, mely tele van a morális és lélektani determinensek hagyományaival.

Semmiesetre sem oldható meg tehát az antiszemitizmus kérdése azzal az irreális politikával, ami manapság a németellenes bojkottban kulminál. Ez a „harc“ u. i. olyan területen játszódik le, ahol a fegyverek nem is érik el egymást, sőt csak bátorítólag hat arra a törekvésekre, amit a német polgárság hitlerizmusa a baloldallal szemben felvett. A zsidó nacionalista körök természetét a hitleri események csak újra igazolták, amidőn a nemzeti szocialista rezsimből részben megélni akaró, részben megélni kénytelen zsidóság megmentése érdekében harcot kezd, de ugyanakkor nem látja, hogy a zsidó tőke, a zsidó polgárság s a zsidó vállalkozások kar-karöltve járnak azokkal az érdekesoportokkal, melyek az antiszemitizmust újra életrehozták Németországban. Nem látja ez a zsidó nacionalista vezérkar a bojkott harszalmalszerűségét sem, mely a mindent átfogó és mindent átszövő kapitalista áruszerkezet folytán eleve lehetetlenné teszi a bojkott célravezetőségét s hogy a hitlerizmus által átvett gazdasági örökség, mélyen a termelőviszonyokba beágyazva, millió szállal van egybefonva a többi gazdasági területekkel, melyeknek szétszakítása igazán nem függhet a nacionalista zsidó körök kívánságától.

Túl a társadalom megszervezésén még mindig súlyos megoldandó lesz a német antiszemitizmus, mely a háborúelőtti szociáldemokráciába is beesempészte magát. (L. Engels levelét Pernerstorfer osztrák szociáldemokratához). Túl a gazdasági kérdések megoldásán, még sokáig akut lesz a német antiszemitizmus, mely speciális tényezők közrejátszása eredményeképp megdöbbentő elevenséggel jelentkezik nemcsak a különféle nemzeti keresztény és fasiszta alakulatokban, hanem a proletár nivójú tömegeknél is. Ennek a tagadhatatlanul mélyreható jelenségnek még keserves utat kell megjárnia teljes tisztulásáig.

A GÖRBE KÉS EVANGÉLIUMA

Irta: FÖLDES SÁNDOR (Komárom)

*Belédfagyott a fény s ha Káinok görbe késsel ismét
kíhasítják, tehetnek ők erről!?*
*pokolvak óriás, szükmellű nagy tavaszra: könnyek gyalázzák
minden falatod*
*halál utálat sarcát piramisokba gyúrod — és minden
perceden átseng a görbe kés*
*arat helyetted, téged is learat: te köszörülted és te
vésted rá az élet gunynevét*
*látod!? ... dobd el az álmok könnyeit és minden
szerencse-programot fúts fel odúdban —*
*légy Káin! légy nagy! légy ősi! a nyomor sárgafoltját
ne türd szélhámos harmóniáért*
*ordíts! ha akarod, viharon tuhnóssz — kutyaólakban
vessz meg, ha jobb így, mosléktól,*
*de ne hidd, hogy a gazokban az isten: a földben az isten
benned s a földben együtt —*